

BALKAN TÜRKLERİ VE BULGARLAR

YAVUZ ERCAN

İkinci Dünya Savaşı sonunda Rusya'nın Kars ve Boğazlar üzerindeki isteklerini bildirmesi ile birlikte Türkiye'ye dışarıdan yapılan saldırılar giderek yoğunluk kazanmıştır. Bu saldırılar zaman zaman açıkça, çoğu zaman ise terör örgütlerine her türlü destek sağlanarak dolaylı yollardan yapılmış ve yapılmaktadır. Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu bu tehlike yanında Türkiye dışında, özellikle komşu ülkelerde yaşayan Türkler üzerindeki baskı ve zulüm son elli yılın en üzücü olayları olarak tarihe geçecektir. Rusya'da yaşayan Türklerin durumu herkesce bilinmektedir. En iyi durumda buldukları Romanya ve Yugoslavya'da her türlü hakları sınırlandırılmıştır. Arnavutluk'ta Türklerin varlığı artık kabul edilmemektedir. Yunanistan Türk kelimesinin kullanılmasını yasaklamıştır. Bulgaristan'da Türklere yapılanlar ise insanlık tarihinin bir yüz karasıdır. Bunlar Türkiye'de az-çok bilinen durumlardır. Türkiye'de pek çok kişi tarafından bilinmeyen bir durum vardır ki o da Suriye, Irak ve İran'da yaşayan Türklere yapılan zulüm, baskı ve soykırımın Bulgaristan'da yapılanlara rahmet okutacak boyutlara ulaşmış olmasıdır.

Bugün Türkiye'de kamuoyunu en çok meşgul eden konu Balkan Türkleri ve Bulgaristan'ın izlediği insanlık dışı politikadır. Uzakdoğudan uzakbatıya kadar dünyadaki milletlerin önemli bir kısmı Türkleri hep saldırgan ve istilacı olarak nitelemişlerdir. Oysa bu milletlerin pek çoğu bugün yaşadıkları yerlere dışarıdan gelip yerleşmiş topluluklardır.

Türklerin Avrupa'ya geçişleri batıda ve özellikle Balkan toplumları arasında olumsuz değerlendirilmiş, Türkiye'de ise genellikle yanlış anlaşılmıştır. Şöyleki "*Türklerin Avrupa'ya (veya Rumeli'ye) ilk geçişleri*" denildiğinde çoğunlukla XIV. yy. ortalarında Osmanlıların Rumeli'ye geçişleri anlaşılmış veya amaçlanmıştır. Bu olay, *Osmanlıların* Avrupa'ya ilk geçişleridir. Oysa Osmanlı Türklerinden önce Anadolu üzerinden ve Karadeniz'in kuzeyinden diğer Türk toplulukları, bazan kalabalık gruplar halinde Avrupa'ya geçtiler, yerleştiler ve devletler kurdular. MS IV. yy. da başlayan Hunların batıya hareketlerinin arkası kesilmedi. Macarlar, Bulgarlar (Onogur, Kuturgur, Uturgur), Peçenekler, Uzlar, Gagauzlar, Kumanlar, Avar-

lar, Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Avrupa, Orta Avrupa ve Güneydoğu Avrupa'ya gelip yerleşen Türk boylarından bazılarıdır. Hunların, Macarların, Avarların ve Bulgarların göçten sonra devletler kurmuş olmaları, buraya gelen Türk topluluklarının sayısı hakkında bir fikir verebilir. Yani devlet kurabilecek kadar kalabalık gruplar halinde geldikleri muhakkaktır. Anadolu üzerinden Osmanlılardan önce Avrupa'ya geçen Türkler Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinden bazılarıdır. Bunlar çeşitli sebeplerle Balkanlara geçmişler, Kırım'a kadar seferler yapmışlardır. Hatta Rodos adası Menteşe Beyliği tarafından ele geçirilmiş ve yaklaşık on yıl Türklerin yönetiminde kalmıştır. Ancak bunlardan sonra Osmanlı Türkleri Avrupa'ya (Balkanlara, Rumeliye) geçmişler ve bölgeyi Türk nüfusla iskân ederek türkleştirmişlerdir.

Türklerin ister Anadolu'dan, ister Karadeniz'in kuzeyinden, ister Osmanlılardan önce, isterse Osmanlılar olarak Avrupa'ya göçmeleri ve yerleşmelerini olumsuz olarak değerlendirmek yanlıştır.

Eskiçağda İtalikler, Etrüskler, Akalar, Dorlar, İllirler, Daklar ve Traklar, Ortaçağda ise Germenler, Ostrogotlar, Vizigotlar, Vandallar, Süevler, Slavlar, Angıllar ve Saksonların göç etmesi ve otokton topluluklarla bugünkü Avrupa'nın etnik ve kültürel yapısının temelini oluşturması tarihî olayların akışı içinde doğal ve normal yollardan olmuştur. Bunu böyle kabul ettikten sonra Türk kavimlerinin Asya'dan göç edip Anadolu ve Balkanlara yerleşmelerini de aynı şekilde tarihî olayların akışı içinde doğal ve normal yollardan olduğunu kabul etmek mecburiyeti vardır.

Osmanlıların Balkanlara yerleşmesi ve Balkanlardaki islamlaşma konusunda Batılı tarihçiler oldukça çok araştırma yapmışlardır. XX. yy.ın başlarına kadar yapılan araştırmaların önemli bir kısmının objektif ölçülerle ve modern tarihçilik anlayışıyla yapıldığını söylemek zordur. Tipik bir örnek vermek gerekirse Gibbons'un 1916 yılında yayınlanan "*The Foundation of the Ottoman Empire*" adlı eserini söyleyebiliriz. Yaklaşık elli yıldan beri Batılı tarihçiler arasında bu anlayış büyük ölçüde değişmiştir. Bunun başlıca sebepleri, tarihçilik anlayışındaki gelişmeler, Türk Tarihi üzerindeki çalışmaların artması ve özellikle Batılı tarihçilerin araştırmalarında çok zengin Türk arşivlerinden de geniş ölçüde yararlanmaya başlamasıdır.

Bu gerçeklerin ışığı altında Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu döneminde türkleşme ve islamlaşma özetle şöyle olmuştur: XIV. ve XV.yy.ın tarihî ve tabii şartları içinde Osmanlılar Balkanlarda ilerlerken yönetimleri

altına aldıkları bölgelere çeşitli Türk topluluklarını yerleştirmiştir. Bu işi bir istilacı anlayışı içinde değil, düzenli ve sistemli bir “*iskân politikası*” ile yapmıştır. Türk toplulukları Balkanlara yerleştirilirken yerli halka zarar vermemeye ve haksızlık yapmayaya büyük özen gösterilmiş ve bu anlayış iskân politikasının değişmeyen kurallarından biri olmuştur. Zaman zaman ortaya çıkan olaylar, her toplumda olabilecek gündelik problemlerdir. Tarihte, yönetimi altına aldığı bir bölgede aynı politikaya başvurmamış bir devlet göstermek mümkün değildir. Bugün dünyanın siyasal ve etnik yapısı incelendiğinde bu gerçek kolayca görülebilir. Eğer böyle olmasaydı bütün Kuzey Amerika kıtası ingilizleşmez, bütün Güney Amerika kıtası latinleşmez, Güneydoğu ve Doğu Avrupa slavlaşmaz ve bütün Kuzey Afrika araplaşmazdı.

Balkanlara yerleşen Türk topluluklarının nüfusu zamanla artmış ve Osmanlı Devleti bir İslam devleti olduğu için türkleşme ile birlikte bazı Balkan topluluklarında islamlaşma da görülmüştür. İslamlaşma özellikle Bosna ve Arnavutluk'ta olmuştur. Bulgar tarihçilerinin ileri sürdükleri gibi, eğer Osmanlılar bölgede zorla bir islamlaştırma ve arkasından türkleştirme politikası izlemiş olsalardı bugün Arnavut ve Bosnalıların da türkleşmiş olması ve bütün Balkanların islamlaşması gerekirdi. Arnavutluk ve Bosna'da islamlaşma olduktan sonra Osmanlıların bu toplulukları türkleştirmemeleri, buna karşılık Bulgarları önce zorla islamlaştırıp sonra yine zorla türkleştirdiklerini ileri sürmek, sadece içeriden ve dışarıdan güdümlü Bulgar tarihçiliğinin bir açıklama şekli olabilir.

Osmanlı İmparatorluğunun ilk yarısında (1300-1600) Balkanlardaki Türk ve Müslüman olmayan unsarlar o zamana kadar belki de tarihlerinin en rahat ve toleranslı dönemlerini yaşamışlardı. Balkan toplumlarının bugün, din, dil ve kültürlerini aynen sürdürüyor olmalarını başka türlü açıklamak mümkün değildir. Bu huzur ve güven dönemi Avrupa'nın sosyal ve ekonomik yapısının değişmesiyle birlikte bozulmaya başlamıştır. Özellikle XIX.yy.da ortaya çıkan bu huzursuzlukları sadece Osmanlı Devletinin iç yapısından kaynaklandığını söylemek ve ona bağlamak en azından bazı tarihî gerçekleri inkâr etmek demektir. Önce, İngilizleşen Avustralya, Yeni Zelanda ve Kuzey Amerika kıtalarını, fransızlaşan, latinleşen, araplaşan, çinlileşen, slavlaşan bölge ve toplulukları unutmamak, ondan sonra Osmanlı Tarihini bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Avrupa'da ortaçağın sonlarında sanat, bilim ve teknikteki gelişmeleri,indeki gelişmeler izler. Avrupa bu yolda ilerlerken yeni toprakların keşfi

zenginlik de getirir. Bunların sonucu olarak sanayileşme ve toplum yapısındaki sosyal değişme ve gelişmeler hızlanır. 1789 Fransız İhtilali ve ihtilalin getirdikleri dünyanın toplumsal, siyasal ve yönetsel yapısında köklü değişikliklere sebep olur. Bundan en çok etkilenen ülkelerden biri de Osmanlı İmparatorluğudur. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunun etkilenmesi çok büyük ölçüde olumsuz yönde olur. Bu olumsuz durumdan Avrupa büyük devletleri (İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve daha sonra İtalya, Almanya) yararlanırlar. Balkanlarda Osmanlı yönetimi altında bulunan çeşitli etnik gruplar bu amaçla kullanılır. Fakat ortaya çıkan bilançonun hesabı %99 oranında Osmanlı Devletine yüklenir. Batılılar ve özellikle Balkan ülkeleri bu görüşlerini bugün de büyük ölçüde sürdürmektedirler. Fransız Devrimi'nin 200. yılını, insan hak ve özgürlüklerinin mucidi ve meseni havası içinde kutlayan Fransa, kendi ülkesindeki Korslara, Basklara, Bretonlara hiçbir hak tanımazken, Osmanlı topraklarındaki Türk olmayan unsurların hak hukuk savunucusu kesilmişti. Aynı tutarsızlık Rusya ve İngiltere için de geçerlidir.

XIX.yy.ın başlarında dünya siyasal tablosunun çizilmesi İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya'nın tekeline girer. Bu ülkelere yüzyılın sonlarına doğru İtalya ve Almanya da katılır. Avrupa'da bulunan fakat dünyayı yöneten bu ülkeler aralarında bir sömürge yarışına da girmişlerdir. İşte bu noktada Osmanlı Devleti ve Balkan toplumları büyük önem kazanır. Çünkü Rusya'nın sömürge yarışını kazanabilmesi için sıcak denizlere yani Akdeniz'e inmesi gerekmektedir. Bunun için de Osmanlı topraklarından geçmek zorundadır. Bu sıralarda yayılmaya başlayan milliyetçilik akımlarından ve çökmeye başlayan Osmanlı Devletinin durumundan yararlanır. Türk olmayan Balkan toplumları arasında milliyetçilik ve slavlık propagandası yapar. Özellikle "*panslavizm*" yoğun bir şekilde devreye sokulur. Bu çalışmaların sonunda 1804 yılında Sırp, 1821 yılında Yunan ayaklanması çıkar. Ayaklanmalar Osmanlı Devleti tarafından bastırılmasına rağmen Rusya, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın baskıları sonunda Sırbistan ve Yunanistan birer prenslik olarak ortaya çıkarlar.

Artık Rusya için Balkanların yolu açılmıştır ve Rusya'yı Ege'ye götürecektir. Bu yeni toplumlar aranır. Rusya aradığını bulmakta gecikmez. Bu yeni toplum Bulgarlardır. Bulgarlar, VII. yy.dan itibaren Tuna boylarına gelmiş ve burada bir devlet kurmuş eski bir Türk topluluğudur. Fakat IX.yy.dan itibaren Hıristiyanlığı kabul eder ve slavlaşır. Osmanlılar bu olaydan yaklaşık 450 yıl sonra Balkanlarda ilerlerken kendilerine yabancı Hıristiyan-Slav Bulgar toplumu ile karşılaşır. Gerçi herşeye

rağmen toplumun ve hükümdarının adı Türkçedir (Bulgar, Şişman) ama o zamanki ölçüler içinde bu incelik farkedilmez. Bölgede kurulan yeni Osmanlı düzeni, Bulgarların Hıristiyan-Slav olarak bugüne kadar varlıklarını korumalarını sağlar.

Bizans yönetimi sırasında ağır bir baskı altında tutulan Bulgarlar üzerinde asıl baskı ve asimilasyon Ortodoks Rum patrikhanesi tarafından gerçekleştirilir. İlk Bulgar kilisesi 870 yılında kurulur ve kurulduğu günden itibaren Rum patrikhanesinin yönetimi altına girer. Bu tarihten başlayarak tam 1.000 yıl Bulgarlık ve Slavlık yokedilip rumlaştırma politikası izlenir. Önemli ölçüde başarı da sağlanır. Bulgarlar arasında rumlaşma tamamlanacağı sırada milliyetçilik hareketleri Bulgarlık ruhunu yeniden canlandırır. Bulgarlar, 1825-1860 yılları arasında Rum kilisesinin baskısından ve rumlaşmaktan kurtulmak için büyük bir mücadele verirler. Mücadele, Osmanlı Devletinin bu konuda haklı olan Bulgarlara yardımı sayesinde başarıyla sonuçlanır. 1870 yılında İstanbul'daki Bulgarlara hazine topraklarından bir kısmı verilerek bağımsız Bulgar kilisesinin kurulması sağlanır. Bin yıllık Bizans-Rum patrikhanesi yönetiminde bağımsız bir patrikhane açmayan hatta Bulgarca ibadet edemeyen Bulgarlar, Osmanlı Devleti sayesinde bağımsız kiliselerine sahip olup Rum zulmünden kurtulurlar.

Bulgarlar bir yandan Osmanlı Devletinin desteğiyle bağımsız kiliselerini kurarken, diğer taraftan Rusya'nın yardımıyla Osmanlı Devletine karşı ayaklanma hazırlıklarına girişmişti. Daha önceki yıllarda, sonuç alıcı olmamakla birlikte, birçok ayaklanma çıkarılmış ve Bulgaristan'daki Türkler soykırım, tecavüz, yağma, tahribat gibi baskılarla göçe zorlanmıştı. Bulgarlar için amaç yaşadıkları topraklarda bağımsız bir devlet kurmak ve çoğunlukta olan Türkleri azınlık durumuna düşürmektir. Ruslar için amaç ise Osmanlı Devletini zayıflatmak ve yine zayıf bir Bulgaristan devletini de kontrol altında tutarak Ege Denizi'ne inmekti.

1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşı Rus ve Bulgar istekleri için uygun bir ortam yarattı. Osmanlı Devleti savaşta yenildi. 1878 yılında Ayastefanos (Yeşilköy) anlaşması ile Osmanlı Devleti, Anadolu ve Balkanlarda büyük toprak parçalarını Rusya'ya bırakmak zorunda kaldı. Aynı zamanda bugünkü Bulgaristan'ın kuzey yarısında özerk bir Bulgar Prenslüğü kuruldu. Eflak ve Boğdan birleşerek Romanya Krallığı ortaya çıktı. Osmanlı Devleti, Sırbistan'ın isteklerini de kabul etti. Bu olaylardan en çok zarar görenler Balkanlarda yaşayan Türkler oldular. Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'da yüzbinlerce Türk büyük bir baskı ve

zulüm altına alındı. Soykırımlar yapıldı ve Türkler göçe zorlandı. Savaşın sadece Tuna cephesinde yedi ay içinde 700.000 Türk öldü. Sağ kalabilenlerin bir kısmı çok kötü şartlar içinde göçmek zorunda kaldı. Savaştan sonra iki yıl süren Rus işgali sırasında açlık, soğuk, salgın hastalık ve soykırım nedeniyle bazı bölgelerde Türk nüfusunun ölüm oranı % 50'ye ulaştı¹.

Bu dönemdeki olaylara bir örnek olması için şu kısa bilgiler verilebilir. Doğu Rumeli Vilayetinde sadece 1883 yılının ilk altı ayında 250.000 Balkan Türk'ü tehcir edildi². Göçen Türklerin ev ve mallarına Bulgarlar el koydu. Oysa Doğu Rumeli Vilayeti oluşturulduğunda Edirne bölgesinde kalan Vitrice köyü tamamen Bulgarlarla meskûndü ve kendilerine hiçbir şekilde dokunulmadı. Edmund Ollier'in kitabı ve arşivlerde bulunan belgelerin kaydına göre Ruslar ve Bulgarlar Edirne ile Filibe arasında yıkılmamış bir köy ve tahrip edilmemiş bir çiftlik bırakmamışlardı³. Tahribata ek olarak Türklerin mal, mülk ve hayvanları yağma edildi. Filibe şehri taş ve tuğla yığını haline geldi. Türklere yapılan bu zulüm ve baskının arkası kesilmediği gibi Balkan savaşları sırasında daha da şiddetlendi⁴.

Ekonomik olarak çökertilen Türkler, kültürel bakımdan da çökertilmeye çalışıldı. Alatalı ve Belören köyleri ilkokulu Rus kazaklarınca meyhaneye yapıldı. Eğitim kurumları tahrip edildi. Mesela, 1877-1879 yılları arasında yalnız Tatarpazarı'nda 938 Türk evi, 7 medrese ve 21 cami yıkıldı⁵. Filibe'de 80 eğitim ve dinî kurumdan sadece 5 tanesi kaldı. 1877 yılında mevcut 29 okul ve yüksek okuldan 1879 yılında yalnız 2 tane kalmıştı⁶.

¹ Bu dönemdeki olaylarla ilgili olarak özellikle Edmund Ollier'nin kitabında pek çok üzücü örnek vardır (Cassell's Illustrated History of the Russo-Turkish War, from December, 1878, to the Ratification of Peace, c. II, s. 542-544). Ayrıca bk. Yavuz Ercan, The nineteenth Century Balkanic Church, Ankara 1987.

² Başbakanlık Arşivi, BEO, Gelen-Giden defterleri no 969, s. 24 ve defter no 970, s. 44.

³ Edmund Ollier'nin kitabından başka Dr. Süleyman Oğuz'un "*Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayetleri (1878-1885)*", Ankara 1986" adlı eserinde ve Dr. İlker Alp'in "*Bulgarian Atrocities, Documents and Photographs, London 1988*" adlı eserinde zengin arşiv belgeleri vardır. Genelkurmay ATASE Arşivindeki belgelerden başka Başbakanlık Arşivinde İrade Tasnifi, Cevdet Tasnifi, Tevcihat-ı Mülkiye Defterleri, Ayniyat Defterleri, Yıldız Tasnifi ve Topkapı Sarayı Arşivinde de pek çok belge varır.

⁴ A.K. Balkanlı, Şarki Rumeli ve Buradaki Türkler, s. 332, Ankara 1986.

⁵ Blue Book, Turkey no 5 (1880), s. 87-89).

⁶ Commission Européene de la Roumelie Orientale Protocole no 24, seance du 6/8 Decembre, s. 19, 20.

Osmanlı yönetimi sayesinde huzur ve güvenin hüküm sürdüğü Balkanlarda Osmanlı Devletinin gücü ve kontrolü azalınca terör ve anarşi başladı. Bu insanlık dışı uygulamalar sadece Türklere karşı yapılmadı. Balkan toplulukları, özellikle Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar birbirlerine karşı da benzer eylemleri sürdürdüler. Bu arada Makedonya'da Sırp, Bulgar, Yunan nüfusundan çok Türk ve Makedonyalı vardı. Dolayısıyla bu üç Balkan ülkesi Müslüman Türkler üzerinde bir iddia ileri süremeyince, Ortodoks Makedonların kendi etnik gruplarına dahil olduğunu ileri sürmeye başladılar. Makedonların diğer Balkan topluluklarıyla ilgisi olmadığı biliniyordu ama asıl amaç bölgeyi işgal etmek olduğundan böyle bir tez ileri sürülüyordu. Bunun doğal sonucu olarak Balkan savaşlarından sonra Makedonya, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaşıldı. Bölgenin yarısı (5/10) Sırbistan'a, 4/10'u Yunanistan'a ve 1/10'u Bulgaristan'a verildi. Bu üç devletten herbiri kendi bölgesinde birdiğinin aleyhine eylemlerde bulundular. 1 Eylül 1927 yılında IMRO adına Cenevre'de toplanan "III. Millî Azınlıklar Kongresi"ne sunulan, *Balkan toplumlarına yapılan baskı hakkında memorandumda* bölgedeki durum ve Balkan ülkelerinin gerçek istekleri en açık biçimde verilmektedir⁷. Sadece örnek olması bakımından sözü edilen memorandumdan birkaç satır buraya alındı.

"Sırbistan yönetiminde bulunan Makedonyalıların kültürel durumuna gelince; vereceğimiz birkaç istatistik başka söze gerek bırakılmayacak kadar açıktır. Şimdi Sırp yönetiminde bulunan bu bölgede Türk yönetimi varken Bulgarların 641 okulu -40 kolej ve 4 lise dahil- 1.013 öğretmeni, 37.000 öğrencisi ve 761 kilise ile 839 papazı vardı. Bugün bunlardan hiçbiri yok. Türklerin ve Arnavutların kendi okulları vardı. Bugün hemen hemen bütün Türk okulları kapalı ve hiçbir Arnavut okulu yok".

"Makedonya'nın Yunanistan'a verilmiş olan kısmında halkın eğitim durumu Sırbistan'a terkedilmiş olan kısımdaki durumla aynıdır. Durum hakkında bazı istatistikler vereceğiz. 1912 yılında Makedonya'nın bu kısımdaki Bulgarların 349 okul -20 ortaokul, 6 lise dahil- 750 öğretmen, 19.000 öğrenci, 378 kilise ve 300 papazı vardı. Bütün bunlar şimdi yok. Türk okul ve camileri de yok. Makedonya'nın Yunanistan'a terkedilen kısmında Lozan Anlaşması gereğince nüfus mübadelesi için hiçbir Türk burayı terketmemiştir".

⁷ Macedonia, Documents and Material, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 1978, s. 801-805.

“Makedonya'nın Bulgaristan'a terkedilen kısmındaki durumun bir analizini yapacak olursak, Sırbistan ve Yunanistan'a terkedilen bölgelere nazaran burada durumun farklı olduğunu görürüz. Şimdiye kadar Bulgar Makedonyası'nda yaşayan Türkler ve Rumlar buradan atılmışlardır. Bu bölgede nüfus artık Bulgarlardan ibarettir. Kendilerine ait okulları ve kiliseleri vardır. Sırp ve Yunan Makedonyası'na nazaran Bulgar Makedonyasında tek fark budur. Diğer bakımlardan Bulgar Makedonyası ile Sırp ve Yunan Makedonyası arasında fark yoktur, yalnız bazı bakımlardan daha kötüdür. Bulgar Makedonyası'ndaki siyasal rejim dünyanın en zalim rejimlerinden biridir. Asıl Bulgaristan'daki şimdiki rejim de zalim ve suçludur fakat Bulgaristan'a terkedilen Makedonya'da kelimenin tam anlamıyla barbarca bir yönetim vardır”.

Görüldüğü gibi Balkanlarda asıl problem Osmanlı yönetimi değildir. Türkler yönetimden çekildikten sonra da benzer problemler aynı şiddetle hatta daha fazlasıyla devam etmiştir.

Bu olaylarda Sırp, Yunan ve Bulgar komitacılar çok etkili idiler. Komitacıların baskısıyla bugün Yunan olan bir köy yarın Bulgar ya da başka bir milletten olabiliyordu. Bu değişme genellikle acımasız baskı yöntemleriyle sağlanıyordu. Arada köylüler, özellikle kadınlar ve çocuklar o derece çaresiz ve yalın idiler ki küçük bir rüşvetle kimliğini değiştiren köylere de rastlanıyordu⁸.

Balkanlardaki dengenin bozulması ve Rusya'nın Akdeniz'e yaklaşması Avrupa'daki diğer devletleri rahatsız etti. Durumu düzeltmek üzere yine 1878 yılında Berlin'de bir konferans topladılar. Bölgede bazı değişiklikler oldu ise de Balkan Türklerine yapılan baskıda bir değişme olmadı. Aksine, bugünkü Bulgaristan'ın güney yarısında *“Doğu Rumeli Vilayeti”* adı altında yeni bir idarî birim oluşturuldu. Doğu Rumeli Vilayetinde Türkler çoğunlukta olmalarına rağmen Bulgarlar burayı 1885 yılında işgal ettiler. Ancak, Bulgarlara göre Türk çoğunluğun azaltılması gerektiğinden yine Türkler üzerinde baskılar artırıldı. İşte Balkan Türkleri XX.yy.a bu ortamda girdiler.

XX.yy. Balkan Türkleri için felaketle başladı. Osmanlı Devleti artık dağılma dönemine girmiş, Avrupa büyük devletleri de sömürge savaşında kıyasıya bir mücadeleye başlamışlardı. 1908 ve 1909 yıllarında İstanbul'da ortaya çıkan iç olaylar Bulgaristan için yeni fırsatlar yarattı. Bulgar Prens-

⁸ W.M. Sloane, Bir Tarih Laboratuvarı, Balkanlar (çev. S. Özbudun), s. 124.

liği, Bulgar Krallığı haline geldi ve bu arada Bulgaristan'da bulunan Türkler üzerindeki baskı ve asimilasyon hareketleri hızlandırıldı. Diğer taraftan Avusturya Bosna-Hersek'i işgal etti. Özerk Girit adası kendini Yunanistan'a ilhak ettiğini ilân etti. Bütün bu bölgelerde yaşayan Türklerin ve Bosna-Hersek Müslümanlarının durumu Bulgaristan'dakinden farklı değildi. Özellikle Girit'te zulüm dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Osmanlı Devleti iç durumu dolayısıyla protesto etmekten başka bir müdahalede bulunamıyordu.

Makedonya'daki olaylarda yapılan baskıların boyutları daha değişikti. Bölgede Türklerden başka daha az sayıda Rum, Sırp, Bulgar, Romen ve Makedonlar da bulunuyordu. Dolayısıyla baskılar sadece Türkler üzerinde değildi. Konuyla ilgili olarak 19 Ocak 1909'da Meclis-i Mebusan'da Habib Bey'in yaptığı konuşma Makedonya'daki trajik manzarayı açık bir şekilde ortaya koyuyordu⁹. Açıklamaya göre Rumlar, Katerini ve Preveze arasındaki Romenlerle Bitolya ve Pirlepe arasında bulunan Bulgarları rumlaştırmaya çalışmaktadır. Kuzeyde ise Sırp'lar aynı amaçla hareket etmektedir. Gerek Sırp, gerekse Rumlar, Türklerle birlikte Arnavut, Romen ve Bulgarları da Makedonya'dan çıkarmak veya asimile etmek için çalışmaktadır. Görüldüğü gibi Balkanlarda asayiş ve huzur unsuru güçlü bir Türk yönetimidir. Bu yönetim zayıfladığı veya ortadan kalktığı zaman bütün topluluklar birbirleriyle kıyasıya bir boğuşma içine girmektedir. Bu noktada elbette en şanssız olan Türklerdir.

Osmanlı Devletinin toprakları Avrupa devletleri tarafından kapışılmakta olduğundan, yeni kurulmuş Balkan devletleri de (Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya) durumdan yararlanma yoluna gittiler. Aralarında anlaşarak Osmanlı Devletine karşı savaş açtılar. Bu savaş sırasında Yugoslavya, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Doğu ve Batı Trakya'da bulunan Türkler tarihlerinin en acı, en üzücü baskı, zulüm ve cinayetlerinden birine maruz kaldılar. Savaş yaklaşık iki yıl sürdü.

Balkan Savaşları sırasında Türklere yapılan soykırım, tecavüz ve baskıların hepsini bu dar çerçeveye içine sığdırmak mümkün değildir. Esasen buna gerek de yoktur. Konuyla ilgili bir-iki örnek diğerleri hakkında da bir fikir verecektir.

⁹ Türkçe olan metnin İngilizcesi için bk. Macedonia, Documents and Material, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 1978, s. 594, 595.

Balkan cephesinin batısında bulunan Sırp savaşa dört ordu ile girerler. Savaş başlar başlamaz Kosova, Köprülü ve Üsküp'te bombalar patladı. Sırp ve Arnavut çeteler Türklere saldırmaya başladılar ve savaş boyunca soykırım, çapulculuk, soygun gibi eylemlerini sürdürdüler. Makedonya'ya giren IV. Bulgar ordusu, üç Sırp ordusuyla işbirliği yaparak zulüm ve baskının şiddetini artırdı¹⁰.

Bulgaristan'da durum daha kötü idi. Buradaki Türklerin nüfusu sürekli azalıyordu. Buna rağmen önemli sayıda Türk nüfus Bulgaristan'da kaldı. 1892 resmî Bulgar istatistiğine göre o zamanki Bulgar Prenslüğünde 643.258 Türk vardı. Sekiz yıl içinde Türkler hemen hemen hiç artmadılar. Yani 1900 yılında da Bulgaristan'daki Türk nüfusu 643.000 kadardı ki toplam nüfusun % 18'ini oluşturuyordu. Başka bir deyimle Bulgarlar yaptıkları soykırım ve tehcir sayesinde Türk nüfusunu beşde bire indirebilmişlerdi. Daha kötüsü 1905 yılına kadar nüfus azalmıştır. 1905'te 603.867 olan Türk nüfusu 1910 yılında 602.084'e inmiştir. Oysa savaşlardan sonra Bulgaristan, içinde pek çok Türk nüfus bulunan yerleri topraklarına katmıştı. Buna rağmen nüfusun azalmaya devam etmesi Türklere yapılan zulüm, baskı, soykırım ve tehcirin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

1920 resmî istatistiklerine göre Bulgaristan'da 525.244 Türk, 88.395 Pomak vardır. Bulgar kaynakları hernekadar Pomakları "*Müslüman Bulgar*" olarak kaydediyor ise de Pomakların Bulgarlıkla ilgisi yoktur. Hatta aksine Müslüman olan Pomaklar etnik ve kültürel bakımdan Türklere daha yakındır. Bulgarların, Pomakları Bulgar asıllı göstermeye çalışması, Bulgar nüfusunu çok, Türk nüfusunu az gösterme gayreti ve endişesi ile açıklanabilir. Çünkü aksi halde 1920 resmî istatistiklerine göre herşeye rağmen Türklerin nüfusu artıp 613.639 olarak ortaya çıkacaktır.

1 Eylül 1926 tarihli resmî Bulgar rakamlarına göre Bulgaristan'da 789.287 Türk vardır. Artış herşeye rağmen devam etmiştir. 1935 sayımından önce Türk nüfusunun 900.000'i geçtiği sanılmaktadır¹¹.

Türk nüfusunun diğer topluluklara kıyasla zaman zaman artmaması ve fazla artış göstermemesi daha önce belirtilen soykırım, zulüm ve tehcirle ilgilidir. Bu konulara ait üzücü manzaralar çizen detaylara inmeye ve bilançosunu çıkarmaya bu dar satırlar içinde imkân yoktur. Konuyla ilgili

¹⁰ A. Andonyan, Balkan Harbi Tarihi (çev. Zaven Biberyan), s. 337, 338.

¹¹ Y. Nabi, Balkanlar ve Türklük, s. 146, 147.

olarak Türkiye’de ve Türkiye dışındaki arşivlerde binlerce belge vardır. Bunlardan daha önce kısaca söz edilmişti. Konuyu araştırmak veya daha geniş bilgi isteyenler buradan hareket ederek belediklerinden çok fazla belge bulacaklardır.

Arşiv belgelerinden başka Türk-Rus savaşı sırasında ve ondan sonraki yıllarda olayların içinde bulunmuş kişilerce kaleme alınmış kaynak kitaplar vardır¹². Bu yazarlardan çoğu Batıdır. Ayrıca, 1930’lu yıllarda ve son birkaç yılda Bulgaristan’la ilgili olarak yayınlanmış yeni kitapların sayısı oldukça artmıştır¹³. Bu araştırmaların önemi Balkanlardaki Türklerle ilgili zengin kaynak malzemesini içinde bulundurmasıdır.

Balkan ülkelerindeki Türklerle ilgili bu tarihî gerçekler ve gelişmeler, Arap ülkelerinde, İran’da, Rusya’da ve Çin’de bulunan Türklerle ilgili tarihî gerçeklere ve gelişmelere büyük benzerlik göstermektedir. Bu tarihî gerçekler ve gelişmeler halâ Türk aydını tarafından anlaşılmıyor veya fazla birşey ifade etmiyorsa Türkiye’nin de geleceğinden umutlu olmak fazla iyimserlik olur.

Sonuç olarak, bu araştırmanın yapılmasındaki amaç geçmişte olmuş birtakım üzücü olayları yeniden gündeme getirip insanlar arasında kin, intikam ve düşmanlık duyguları uyandırmak ve acı veren tablolar çizerek bazı toplumlar üzerinde merhamet duyguları yaratmak değildir. Eğer öyle olsaydı, Balkan Türklerine yapılan ve burada ortaya konulacak dehşet ve zulüm manzaraları, yapanlardan başka herkese acı ve üzüntü verirdi. Bu araştırmanın amacı Balkan Türklerinin XX.yy.da, özellikle Bulgaristan’da

¹² Bu tür kaynaklardan E. Ollier’nin eserine daha önce değinilmişti. Benzer kaynakların sayısı oldukça çoktur. Örnek olarak, ikisi Türkçe’ye de çevrilmiş dört tanesini veriyoruz:

— Archibald Forbes, London Daily News, Correspondence of the War between Russia and Turkey, London 1879, 2 cilt.

— Francis V. Green, Report on the Russian Army and its Campaign in Turkey in 1877-1878, New York 1879, 2 cilt.

— Aram Andonyan, Balkan Harbi Tarihi (çev. Zaven Biberyan), İstanbul 1975.

— William Sloane, Bir Tarih Laboratuvarı, Balkanlar (çev. S. Özbudun), İstanbul 1987.

¹³ Yeni yayınlardan da yine dört örnek veriyoruz:

— Fuat Köprülü, Şimali-Şarkî Bulgaristan’da Türkler ve Türk Dili, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul 1934.

— Celal Aybar, Bulgaristan Nüfusu, Ankara 1935.

— Yaşar Nabi, Balkanlar ve Türklük, Ankara 1936.

— Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Ankara 1986.

uğradıkları haksızlık, baskı ve zulümlerin tam bir bilançosunu da vermek değildir. Zaten böyle bir bilançonun bu araştırmanın dar çerçevesine sığması mümkün değildir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de okur-yazar herkese saptırılmamış bir tarih bilinci içinde bazı tarihî gerçekleri göstererek düşünme imkânı vermektir. Türkiye dışında ise insanların yakın geçmişte yaptıkları hataların acı sonucunu ve dehşetini göstererek aynı hataların tekrarlanmasını önlemektir. Çünkü, Bulgaristan Türklerine yüzyıldan beri yapılanlar bugün de aynen devam etmektedir. İnsanlar din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin bu tür vahşet olaylarına karşı elbirliği içinde hareket etmek zordur. Zira bugün Bulgaristan Türklerine yapılan zulüm ve baskı gelecekte kendilerine de yapılabilir. Geçmiş, tarihçilerin araştırmaları ile kısmen de olsa bilinmektedir ama gelecekte neler olacağını kimse bilemez. Geleceğin iyi dünyası, her türlü zulüm ve baskıya karşı bütün milletlerin elbirliği ve samimiyetle karşı koymasıyla yaratılabilir. Bu konuda Türk Tarihi sayısız örneklerle doludur. İnsanlar arasında dil, din ve renk farkı olmakla birlikte en büyük ortak nokta ve özellik “*insan*” olmaktır. Aradaki farklar insanın insan olma özelliğini yıkacak nitelikte olmamalıdır. Zira bu en büyük ortak nokta ortadan kalktığı zaman dünyanın yerinde kalması ihtimali çok zayıftır. Elbette o zaman Balkan Türkleri için de söyleyecek bir söz kalmaz.